

ANTİK MİSİR'DA EĞİTİM

Öz

Adem DUMLU* -Malik Şahin** -Muharrem Şahin***

Bu araştırmanın hedefini Antik Mısır uygarlığında eğitimin yeri ve önemi oluşturmaktadır. Bu kapsamda okul kavramı, katiplik, evde eğitim ve sanatçı-müziyen eğitimleri ele alınarak incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden kültür analizi deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada birincil kaynaklar ve bunlardan hareketle yayınlanan çalışmaların incelemesi ve değerlendirmesine dayalı doküman incelemesi yoluyla verilerin toplanması yapılmıştır. Tarih boyunca insanlar eğitime büyük bir önem vermiştir. Zira yeni bilgilerin yeni nesillere aktarılması her zaman büyük bir gereksinim olmuştur. Eskiçağ tarihinde de bu geçerlidir. Antik Mısır'da yazının öğretilmesi ve bilginin aktarılması için eğitim sistemi kullanılmıştır. Bu kapsamda yaptığımız çalışmalar Antik Mısır'da eğitimin ve okuma-yazmanın önemli bir kavram olduğunu göstermektedir. Yazılı kaynaklar incelendiği zaman Antik Mısır'da üç farklı okulun olduğu görülmektedir. Bunlar tapınak, saray ve diğer okullar şeklindedir. Dolayısıyla eğitimin tek bir kurumdan değil, farklı yerlerden devam etmiştir. Ancak eğitim hakkı sadece kraliyet ve asillerle sınırlı kalmamış, farklı sınıflardan insanlar da katılmıştır. Ayrıca sadece erkekler değil, kadınlar da eğitime dahil olmuştur. Kadın katiplerin varlığı bunu kanıtını oluşturmaktadır. Okulların yanı sıra evlerde eğitim sürecinde yer almıştır. Burada dini ve ahlaki konularda olduğu gibi mesleki eğitimlere de yer verilmiştir. Müziyen ve şarkıcıların eğitimi için özel okullar olduğu da fark edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Antik Mısır, Kâtip, Okul, Müziyen eğitimi.

Education in Ancient Egypt

Abstract

The aim of this research is the place of education in the ancient Egyptian civilization. In this context, the concept of school has been examined by considering clerkship, home education and artist-musician education. In the study, cultural analysis design, one of the qualitative research methods, was used. In the research, data collection was carried out through document review based on primary sources and the review and evaluation of studies published from them. Throughout history, people have attached great importance to education. Because transferring new information to new generations has always been a great need. This is also true in ancient history. In ancient Egypt, the education system was used to teach writing and transfer knowledge. Our studies in this context show that education and literacy were important concepts in Ancient Egypt. When the written sources are examined, it is seen that there were three different schools in Ancient Egypt. These are in the form of temples, palaces and other schools. Therefore, it is seen that education continued not from a single institution, but from different places. However, the right to education was not limited to the royals and nobles, but people from different classes also participated. In addition, not only men but also women were included in the training. The existence of female clerks is proof of this. In addition to schools, he took part in the education process at home. Vocational training is also included here, as well as on religious and moral issues. It is also noticed that there are private schools for the education of musicians and singers.

Keywords: Education, Ancient Egypt, Scribe, School, Musician education.

* Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksel Okulu a.cengizdumlu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3302-8192>

** Öğretmen, Milli Eğitim Müdürlüğü, best_shahin@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9113-1537>

*** Öğretmen, Milli Eğitim Müdürlüğü, muharrem_77@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6807-5282>

1. Giriş

Eğitim tarihi çağlar boyunca büyük bir öneme sahip olmuştur. Toplumlar farklı konulardaki bilgileri sonraki nesillere aktarabilmek, okuma ve yazmayı öğretebilmek için bu sistemi kullanmıştır. Tüm eskiçağ kavimlerinde olduğu gibi Antik Mısır'da da kâtip yetiştirebilmek, yetenekli müzisyenler ortaya çıkarabilmek ve bilgiyi aktarabilmek için eğitimden yararlanılmıştır.

Antik Mısır'da halk incelendiği zaman, toplumsal sınıfların olduğu görülmektedir. Bunun en üstünde firavun ve ailesi gelmektedir. Firavunun yetkileri tanrısal olarak kabul edilmektedir. Dinsel, yargısal, askeri ve idari yetkiler yalnızca ona özgü olmuştur. Bu bakımdan Ulu Rahip, Yargı Organı ve ordunun başkomutanı gibi sıfatı yer almaktadır (Altay, 2002). Firavundan sonra da rahipler vardır.

Eski Mısır'da din, uygarlığın genel yapısından ayrılmaz ve iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Büyük tapınaklardan her biri çok büyük bir ekonomik gücü oluşturmaktadır. Çok sayıda insan devletin verdiği unvanların yanı sıra, dini unvanları da taşımaktadır. Yüksek rütbeli rahiplerin okur-yazar olduğu anlaşılrsa da *wab* denilen rahiplerin bu özelliğe sahip olup olmadığı kesin değildir (Douglos & Emily, 2011). Tapınakların Antik Mısır hayatının bu denli içinde olması, rahiplerin önemini de arttırmaktadır.

Antik Mısır'ın toplumsal sınıfları arasında memurluk da vardır. Her ne kadar dünyada düzeni korumak sadece firavunun görevi olsa da uygulamada memurlar ile rahipler de ona bazı konularda yardım etmiştir. Her ne kadar memur olarak görülse de, kâtipler de toplumsal sınıflardan bir tanesidir (Hornung, 2017; Douglos & Emily, 2011). Antik Mısır'da kâtiplik, günümüze kıyasla farklı bir sisteme sahiptir. Teorik olarak kâtiplik herkese açık bir meslek olsa da yaygın şekilde babadan oğula aktarılmıştır (Douglos & Emily, 2011).

Her ne kadar babalardan oğullara meslek aktarımı yaygın olsa da temel olarak kimlerin kâtip olabileceğine dair bir sınıf kısıtlaması bulunmamıştır. III. Amenhotep için hizmet veren Hapu Oğlu Amenhotep bunun bir örneğidir. Delta'da düşük sınıfa mensup bir ailede dünyaya gelse de zaman içerisinde yükselmeyi başarmıştır. Eğitimli insanlar sosyal olarak yükselme imkânına sahip olduklarından, kralın gözdesi olmaya kadar yükselbilmiştir. (Szpakowska, 2008; Zinn, 2013). Buradan Antik Mısır'da her sınıfın kâtip olarak eğitim görmeye hakkı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak gerçekte halkın, çocuklarını sınırlı sayıda kâtiplik okuluna yolladığı düşünülmektedir.

Antik Mısır'da yukarıda bahsedildiği gibi sosyal sınıflar olsa da okuma-yazma bilenlerin statüsünde değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, yüksek rütbeli meslekler için okuma-yazmanın ön koşul olmasıdır (Zinn, 2013). Günümüze ulaşan bazı belgeler Antik Mısır döneminin eğitim sistemi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bunlardan biri 12. hanedan döneminde bir kâtip olan Khety'nin bir talimatını içermektedir;

“Dwauf'un oğlu Khety'nin...Pepy adlı oğlu için yazdığı talimatname burada başlıyor. Şimdi, onu Saray'ın alt kısmındaki memurların çocukları arasındaki kâtiplik okuluna yerleştirmek için Saray'ın yukarisına gitti.” (Williams, 1972, s. 215).

Bu talimat kâtiplerin ve memurların çocuklarının kâtiplik okuluna gidebildiği anlatması açısından önemlidir. Çünkü kâtiplik bürokrasinin en önemli memurluklarından biridir. Eğitim yaygın gibi görünse de bu durum okuma-yazma oranının yüksek olduğunu göstermez. Ptolemaios döneminde bile bu oranın en fazla yüzde 10 olmuştur (Douglos & Emily, 2011). Bu bakımdan nüfusun büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği anlaşılmaktadır. Bilenler de bu nedenle mevki olarak yükselme şansı bulabilmiştir.

Kâtiplik okuma-yazma oranının düşük olması sebebiyle oldukça önemlidir. Zira Ticaret Taşlamalarında bütün işlerin en iyisi olarak kâtiplik gösterilmekte, kâtibin kendisi amir olarak belirtilmektedir. Yazma biliniyorsa bundan daha iyi bir meslek olmadığı da söylenmektedir. (Lichtheim,

1973; Douglos & Emily, 2011). Bunun en önemli nedeni olarak kâtiplerin toplumda yaygın bir şekilde görev almasıdır. Antik Mısır’da kâtipler evlilik sözleşmeleri hazırlamak, alışveriş ve borç kayıtları tutmak, vergi borçlarını hesaplamak, vasiyetname hazırlamak, okuma-yazma bilmeyen kişilerin mektup ve özel belgelerini hazırlamak gibi çok sayıda resmi görevi üstlenmiştir (Douglos & Emily, 2011). Bu bakımdan kâtiplerin sadece sarayda değil, hayatın farklı alanlarında da sorumluluk sahibi olmuştur.

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden kültür analizi deseni kullanılmıştır. Araştırmada birincil kaynaklar ve bunlardan hareketle yayınlanan çalışmaların incelemesi ve değerlendirmesine dayalı doküman incelemesi yoluyla verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen dokümanlara göre için analiz yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, temaları, anlamları, kalıpları ve önyargıları tespit etmek amacı ile belirli bir materyalin dikkatlice, sistematik ve ayrıntılı olarak incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Berg & Latin, 2008; Leedy & Ormrod, 2005; Neuendorf, 2002; aktaran Berg & Lune, 2015).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmamızın çalışma grubunu Antik Mısır’da eğitim konusu oluşturmaktadır. Bu kapsamda söz konusu döneme ait olan yazılı kaynaklar ve bunlardan hareketle bugüne kadar bilim dünyasına kazandırılmış akademik makale ve kitaplardan yararlanılmıştır. Çalışmamızda konunun tamamına ulaşılmaya çalışılmış, bunu sağlamak için ayrıntılı bir literatür araştırması gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada doküman incelemesi ve içerik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2011) göre, içerik analiz süresinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirerek, bunları okuyucu kitlenin veya araştırmacıların anlayabileceği bir şekilde düzenlemek ve bu kavramları yorumlamaktır. İçerik analizi yazılı, sözel ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl & Aslan, 2001).

2.4. Araştırma Etiği

Çalışmamızda kaynak ve doküman taraması ve analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bunlar incelenerek değerlendirildikten sonra kullanılan tüm kaynaklar, etik kurallara uygun bir şekilde belirtilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Antik Mısır’da Kâtip Eğitimi

Kâtiplik mesleğinin Antik Mısır’da büyük bir öneme sahip olduğu Piramit Metinlerinde bu mesleğe yönelik yapılan atıflardan anlaşılmaktadır (Williams, 1972). Ayrıca kâtiplerin yetiştirilebilmesi için okulların kurulduğu da yazılı metinlerden takip edilebilmektedir. Antik Mısır’da “okul” (“t n sb₃ > ansebe) kelimesine ilk olarak 10. hanedan döneminde rastlanmaktadır. Bir Siut Nomark’ının mezar kitabesi bize şu bilgileri sağlamaktadır:

“Şimdi, okula giren, bu mezar boşluğundan geçen ya da buraya giren her kâtip ve bilgeye gelince...” (Williams, 1972, s. 215)

Bu mezar kitabesi, Antik Mısır’da “okul” kelimesinin geçtiği ilk kitabelerden bir tanesidir. Kitabe, kâtipliğin 10. hanedan döneminde olduğunu bize göstermektedir. Lakin buradan, okul sisteminin bu dönemde kurulduğu anlaşılmamalıdır. Bundan önce de okulların mevcut olduğu düşünülebilir.

Yeni Krallık dönemine gelindiğinde ise kâtiplik eğitimi hakkında daha fazla bilgiye ulaşmaktayız. British Museum’da bulunan bir stela’ya göre Karnak’ta yer alan Mut Tapınağında bir okul olduğu anlaşılmaktadır. Aynı dönemde Amun’un Baş Rahibi olan Bekenkhons’un heykelinin üzerindeki bir yazıttan ve Amuin tapınağındaki bir başka kitabeden farklı bir okul daha olduğu da görülmektedir (Williams, 1972). Bu nedenle okulların çoğunluğunun tapınaklara bağlı olduğu düşünülebilir (Douglos & Emily, 2011; Dawson, 1925). Ancak devlete bağlı okulların olduğu da kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yukarıda vermiş olduğumuz Khety’nin talimatı da bunu gösterir niteliktedir.

Tapınak ve saray okullarına ek olarak farklı sınıflardan Mısırlıların katılabildiği okullar da vardır (Fahim & Zoair, 2016). Bu bakımdan Antik Mısır’da eğitim sadece bir koldan değil birden fazla yerden devam etmiştir. Bu durum eğitim yöntemlerinin okul türlerine göre farklılaştığına yorumlanabilir. Ayrıca Antik Mısır’da derslerin işlenme şekli açısından bizi fikir sahibi yapan kaynaklar da vardır.

Deir el Medina ve Ramesseum’da bulunan bazı okullarda keşfedilen eğitim levhaları bu konuda bilgi vermektedir. Bunlar incelendiği zaman ödev kitapçıklarına benzediği fark edilmiştir. Üzerinde öğretmenler tarafından düzeltme yapıldığı da görülmektedir (Fahim & Zoair, 2016). Ayrıca Deir el-Medina köyünde bir okul da keşfedilmiştir. (Wente, 1990.) Bu bakımdan Antik Mısır okullarında eve ödev verildiği ve sonradan bunların takip edilerek kontrole tabi tutulduğu görüldüğü gibi küçük yerleşim birimlerinde de okulların bulunabildiği anlaşılmaktadır.

Eğitimin en azından ilköğretim seviyesindeyken öğretmenin etrafında oturarak, dersi şarkı söyleyerek anlatan bir gruba verildiği görülmektedir. Antik Mısır’da öğretmenlerin olduğu, “Kraliyet Çocuklarının Baş Öğretmeni” unvanından anlaşılmaktadır (Williams, 1972). Bu aynı zamanda farklı öğretmenlerin olduğunu, aralarında bir rütbe farkının mevcut olduğunu da göstermektedir. Bu farklılığın sebepleri arasında tecrübe ve bilgi seviyesi olduğu düşünülebilir.

Antik Mısır’da kâtip olmak isteyen öğrencilerin ise küçük yaşlardan itibaren kâtiplik okuluna gittiği anlaşılmaktadır. Ergenlik dönemlerine kadar burada eğitim alındığı görülmektedir. Eğitimin şekli işaret kümelerinin ezberlenmesinden ibarettir. Çocukların öncelikle basit resim yazıları ile başladıkları, ardından da karmaşık hiyeroglif sembollere doğru ilerledikleri anlaşılmaktadır (Douglos & Emily, 2011). Bu yönüyle eğitimin belirli seviyelerinin olduğu görülmektedir. İlk seviyelerde basit yazılar ile başlandığı, eğitim sürecinde ilerledikçe daha zor, karmaşık hiyerogliflere göre yol alındığı da düşünülmektedir. Böylece kademeli bir süreçten söz edilebilir. Elimizde yer alan bilgiler de bunu kanıtlar durumdadır.

Zira birinci seviye eğitim günümüzde ilköğretim düzeyinde olmuştur. Ancak eğitime başlama yaşı 4-5 gibi henüz çok küçük oldukları dönemlerdir. Öğretimin de muhtemelen 4 sene devam ettiği düşünülmektedir. İkinci seviye ise ortaöğretime karşılık gelmiştir. Bunun da 15 ya da 16 yaşına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır (Fahim & Zoair, 2016). Dolayısıyla günümüz eğitim sistemine benzer bazı noktaları olduğu da fark edilmektedir. Elimizde olan yazılı belgeler, bir öğrencinin görevlerini ve sorumluluklarını da belirtmektedir. Anastasi Papirüs V, bu konu üzerine şunları yazmaktadır:

“Bu yüce makamı size öğretmek ve ders vermek için sizi memurların çocukları ile birlikte okula koydum. Bakın, size bir kâtibin (çağrısı) yaptığı faaliyeti anlatıyorum: ‘Erkenden yerinize geçin! Kitaplar (zaten) arkadaşlarınızın önünde. Elinizi elbisenize koyun ve sandallarınızı inceleyin. Parşömenlerinizi her gün bir amaç için getiriyorsunuz; Tembel olma. Üç artı üç derler... Bir başka güzel olay da bir papirüs-kitabının havasına girdiğiniz zamandır... Bir mektubu okumaya başlarsanız, sessizce hesaplar yaparsınız. Bir sesin duyulmasına izin verme. Elinle yaz, ağzınla oku, nasihat iste. Yorulma. Bir gün

tembellik etme, uzuvlarına yazık etme. Bir kâtip ol” (Anastasi V, 22/6-23/6; Williams, 1972, s. 218)

Papirüs incelendiği zaman Antik Mısır’da öğretmenlerin olduğu, okulda derslerin verildiği anlaşılmaktadır. Memur çocukları ile okula verildiğinin söylenmesi, bir sınıf halinde işlendiğini göstermektedir. Metin memur çocukları dışında kimlerin olduğunu söylemese de yüksek rütbeli kişilerin çocukları olduğu düşünülebilir. Öğrencilerin de okula zamanında gelmesi gerektiği ve erkenden yerlerinde olmaları gerektiği anlatılmaktadır.

Her ne kadar papirüste kitaptan bahsedilse de bu günümüzdeki şekliyle düşünülmemelidir. Öğrencilerin öğrenmesi için hazırlanan öğretici içerikler olduğu öne sürülebilir. Öğrencilerin bağdaş kurarak ya da diz çökerek oturdukları, ellerini elbiselerine koymalarından anlaşılmaktadır. Öğrencilerin de papirüsü sessiz bir şekilde okuması, bu esnada ses çıkarmamaları, çalışma esnasında nasihat istenmesi ve tembel olmamaları gerektiği üzerinde durulduğu da anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra okullarda sadece kâtiplik eğitimi verilmediği, aynı zamanda matematik eğitimi verildiği de anlaşılmaktadır. Papirüsün okunamayan yerine kadar olan “üç artı üç” ibaresi bunu göz önüne sermektedir. Dolayısıyla okullarda sadece yazı yazma eğitimi ile sınırlı kalınmamış, farklı dersler de konulmuştur. Anastasi Papirüsü V, bu anlamda oldukça değerli bilgiler vermektedir.

Bunun yanı sıra kâtiplerin sadece erkeklerden meydana gelmediği, kadın katiplerin yer aldığı da görülmektedir. 13. Hanedanı’n bir kraliçesinin kadın katiplere sahip olduğu, 26. Hanedan döneminde tanrının eşi tarafından istihdam edilen bir kadın memur görülmektedir. Ancak kadınlara, muhtemelen babaları ya da abileri gibi kişiler tarafından eğitim verildiği düşünülmektedir (Brunner, 1957). Ayrıca seçkin ailelerde özel öğretmenler tutulmuştur. Hatşepsut’un kızı olan Prenses Nefrure’ye atanan Senenmut, kraliyet örneklerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Bu kişi, Nefrure’nin babası II. Tutmose tarafından atanmıştır (Zinn, 2013; Roehrig, 2005). Ancak özel öğretmenlerinin kraliyet aileleri ve asil kişiler ile sınırlı olduğu, halkın çoğunluğunun buna imkân yettiremeyeceği düşünülebilir. Buna karşılık Antik Mısır’da eğitimin sadece erkeklerle sınırlı olmadığı ve kızların da buna hakkı olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra okullarda eğitimde cezalandırmanın da yer aldığı yine yazılı metinlerde geçmektedir. Papirüs Anastasi III’e bakıldığı zaman, cezalandırma olarak dayanın kullanıldığı görülmektedir. Bu metnin çevirisi aşağıda olduğu gibidir;

“Tembel olma, kâtip, yoksa hemen dizginlenirsin. Aklını zevklere verme yoksa başarısız olursun. Elinizle yazın, ağızınızla okuyun ve sizden daha çok bilenlerden öğüt alın. Bu yargıçlık makamını uygulayın ki, bu makama ihtiyarlıkta erişesiniz. Makamında hünerli bir kâtip değerlidir... Günlük işlerinde sebat et, o zaman onlara hâkim olursun. Tembel bir gün geçirme, yoksa dayak yersin; bir delikanlının kulağı aslında sırtındadır ve dayak yediğinde dinler. Dikkatinizi verin ve söylediklerimi dinleyin ki işinize yarayabilir. Maymunlara dans öğretilir ve atlar evcilleştirilebilir; bir uçurtma yuvaya konabilir ve bir şahin kanatlarından yakalanabilir. Tavsiye almakta sebat edin ve yorulmayın. Yaz ve beğenme. Dikkatinizi verin ve sözlerimi dinleyin ki, onları faydalı bulasınız.” (Anastasi III 3/10-4/4; Williams, 1972, s. 218)

Papirüsten anlaşıldığı gibi kâtip olmak isteyen öğrencilerin tembel olmaması beklenmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin kendilerini zevklere vermemesini, aksi halde derslerinde başarısız olacakları da yine belirtilmektedir. Bunun yanı sıra bilgili olan kişilerin öğütlerinin, öğrenciler tarafından dinlenmesi gerektiği de anlaşılmaktadır. Metinde “bilenler” şeklinde anılan kişilerin, özellikle öğretmenler olduğu düşünülebilir.

Metnin devamından tembellik yapılırsa cezalandırmanın dayak şeklinde olduğu görülmektedir. Devamında yer alan cümlelerden ise öğrencinin buna ses çıkarmaması ve dinlemesi gerektiği

anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Antik Mısır eğitiminde dayanın da bir rol oynadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra metinde maymunlara dans öğretilebileceği, atların evcilleştirilebileceği gibi örnekler verilmesi, insanlara da bir şeyin öğretilebileceğini düşündüklerini göstermektedir.

Tüm bunların yanı sıra Papirüs Anastasi V, eğitim sürecinde tavsiye almaktan çekinilmemesi gerektiği de yine belirtilmektedir. Bu bakımdan başta öğretmenler olmak üzere, bilen kişilerin önerilerinin değerli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin de eğitimde soru sorabildiği görülmektedir. Bu açıdan Anastasi Papirüsü, Antik Mısır'da eğitim üzerine oldukça yararlı bilgiler sunmaktadır.

3.2. Antik Mısır'da Evde Eğitim

Günümüzde eğitim sadece okullarda değil, evlerde de yapılabilmektedir. Aileler de bildikleri ölçüde çocuklarına farklı eğitimleri vermeye çalışmaktadır. Elimizde olan kaynaklara göre Antik Mısır'da da bu durum geçerlidir. Lakin modern çağların aksine Antik Mısır'da çocukların dünyası yetişkinlerden çok da uzak olmamıştır. Zira 5 yaş gibi erken bir çağlarda çocukların yetişkin yaşama uyum göstermeye başladıkları görülmektedir (Strouhal & Forma, 1992). Bu bakımdan Antik Mısır'da çocukluk döneminin bugüne benzemediği düşünülebilir.

Evde verilen eğitim incelendiği zaman genellikle erkek çocukların babalarından, kız çocukların ise annelerinden eğitim aldığı görülmektedir. Burada Maat, yani çevrelerine uygun davranış, dini inanç, ayin ve etik ilkeler öğretilmiştir (Zinn, 2013). Bununla beraber *Wisdom of Any* yazıtında evde eğitim üzerine değerli bilgiler de vermektedir. Bunun çevirisi aşağıda olduğu gibidir;

“Annenin sana verdiği ekmeği iki katına çıkar... O sana yazı öğretirken (hazır olduğunda) seni okula gönderdi. Her gün hatırın için ekmek ve birayla evinde kaldı.” (Williams, 1972, s. 216)

Wisdom of Any içerisinden alınan bu parça, annenin yazı yazmayı öğrettiğini ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir. Zira kadınların da okuma-yazma bildiğini göstermektedir. Ayrıca bununla sınırlı kalmadan bildiklerini çocuklarına da aktarmıştır. Her ne kadar kâtip olmak için belirli bir sınıfa tabi olmak gerekirse de, ağırlıkla kraliyet ailesine ve asillere mensup olan kadınların bu imkâna daha fazla sahip olduğu düşünülebilir.

Bu bakımdan evlerde sadece ahlak ve din ile ilgili eğitimlerin verilmediğini, aynı zamanda yazı eğitiminin verildiği de görülmektedir. Evde verilen eğitimin bir bölümünün tarım bilgisi gibi mesleki bilgileri kapsadığı da söylenebilir. Ancak okulların varlığı, söz konusu eğitimin yeterli olmadığını göstermektedir. Okullara giden öğrencilere bu daha ayrıntılı bir şekilde veriliyor olmalıdır. Yazı haricinde farklı destelerin varlığından da söz edilebilir.

Her ne kadar kâtiplerin eğitimi için okullar bulunsun da tüm çocukların yararlanabileceği resmi bir okul sistemi mevcut değildir. Bu bakımdan insanların neredeyse büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmemiştir. Özellikle köylü çocuklarının muhtemelen temel eğitim ve mesleki eğitim aldıkları, sadece çiftçi olmak için bilmeleri gerekenleri aldıkları tahmin edilmektedir. Bu bilginin de nesilden nesle aktarıldığı düşünülmektedir (Feucht, 1995). Ancak bu eğitim ağırlıkla tarım faaliyetlerinin nasıl yapıldığı üzerine olmalıdır. Bunun dışında ailede bilen varsa, sınırlı da olsa yazı ya da matematik gibi eğitimlerin verildiği de düşünülebilir.

Lakin özellikle üst sınıfların erkek çocuklarının ve kâtip ailelerinin, okul kariyerlerine erken bir dönemde başladığı da anlaşılmaktadır (Zinn, 2013). Bu bakımdan çocukların eğitim yaşı 5 ile 10 arasında başlamış, 12 ile 16 yaşına kadar da devam etmiştir (Janssen, 2007; Strouhal & Forman, 1992). Bu durum günümüze göre eğitim yaşlarının farklılıklarını da göstermektedir. Zira bugün Lise eğitimini tamamlayan bir çocuk 18 yaşlarında olmaktadır.

Ancak kız çocuklarında eğitim süreci çok daha farklı olmuştur. Onlar annelerinden evi ve tarlayı idare etmeyi, dikiş dikmeyi, yemek hazırlamayı öğrenmiştir (Janssen, 2007; Feucht, 1995). Bu bakımdan kız ve erkek çocukları arasında eğitim farklılıkları vardır. Ancak belirttiğimiz üzere yazı yazma gibi eğitimler alan kız çocukları da olmuştur.

3.3. Antik Mısır'da Müzisyen Eğitimi

Antik Mısır'da müziğe dair kaynaklar farklı yerlerden elde edilmektedir. Arkeolojik buluntular, ikonografik eserler ve yazılı belgeler bu konuya dair pek çok bilgi aktarmaktadır. Bunlar Hanedan Öncesi dönemden, Roma dönemine kadar olan büyük bir alanı kaplar (Emerit, 2013). Ayrıca özel mezarlardan (Bkz. Şekil 1) tapınak duvarlarına (Bkz. Şekil 2) kadar farklı yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Antik Mısır toplumunda müzisyen eğitimi üzerine de bilgi sağlamaktadır.

Buradan Antik Mısır'da müzisyen ve şarkıcı eğitimine büyük bir önem verildiği sonucu doğmaktadır. Zira onların eğitimi için de özel okullar olduğu anlaşılmaktadır. Anastasi Papirüsü III'de büyük olasılıkla kadın şarkıcılara yönelik olan Memphis'de bir okuldan bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra 6. Hanedan'dan Rawer adlı bir kişinin "kraliyet şarkıcılarının öğretmeni" olduğu anlaşılmaktadır (Porter & Moss, 1974; Manniche, 1991; Zinn, 2013). Bu durum şarkıcıların eğitilmesi için özel öğretmen ve okulların bulunduğunu göstermektedir. Bu okulların katiplerin okullarından daha farklı olduğu, özellikle müzisyen ve şarkıcı olmak isteyenler için düzenlendiği düşünülebilir.

Bu bakımdan eğitim yapısında farklı müzik aletlerini çalma, dans etme, güzel şarkı söyleme gibi eğitimlerin burada mevcut olduğu öne sürülebilir. Özellikle yüksek sınıf ve elit ailelerin kızlarının şarkı, dans ve müzik üzerine eğitim aldığı da bilinmektedir (Strouhal & Forman, 1992). Ayrıca müzisyen ve dansçıların mezar kabartmalarından da onları kadın öğrencileri ile gösteren işlemler yer almaktadır (Brunner, 1957.). Özellikle Kom el-Hisn'deki Orta Krallık dönemine ait "şarkıcıların hocası" olan Khesuwar'ın mezarında, kendisi sistrum çalma ve el çırpma dersleri verirken resmedilmiştir (Manniche, 1991) (Bkz. Şekil 3). Bu durum çalgı derslerinin uygulamalı olarak yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla sadece teorik dersler ile sınırlı kalınmamış, pratiğe dökmeye de olanak tanınmıştır.

4. Sonuç ve Tartışma

Eğitim tarih boyunca önemini korumuş olan bir kavramdır. Toplumlar bilgilerini sonraki nesillere aktarabilmek için bu eğitim sistemlerini kullanmıştır. Bu çalışmamızda yaptığımız incelemeler, Antik Mısır'da da eğitim kavramının mevcut olduğunu göstermektedir. Bugün ile karşılaştırıldığı zaman bunların birtakım benzerlikler gösterdiği gibi farklılıklarının da olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamızda yaptığımız incelemeler sonucunda, Antik Mısır'da çeşitli okulların var olduğu anlaşılmıştır. Bunların tapınak, saray ve diğer okullar olmak üzere üçe ayrıldığı görülmüştür. Dolayısıyla eğitim sadece bir kaynaktan ilerlememiş, farklılıklar gözlemlenmiştir.

Günümüze ulaşan Antik Mısır yazılı kaynakları, ayrıca ders anlatan öğretmenlerin olduğunu da göstermektedir. Başöğretmen unvanı, bunların arasında bir derecelendirmenin olduğunu da kanıtlamaktadır. Bu derecelendirmenin tecrübe, yıl ve bilgi gibi birtakım unsurlara göre yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca özel öğretmenlerin varlığı da yine bilinmektedir. Ancak bunlar kraliyet ailesi ve asiller tarafından tutuluyor olmalıdır.

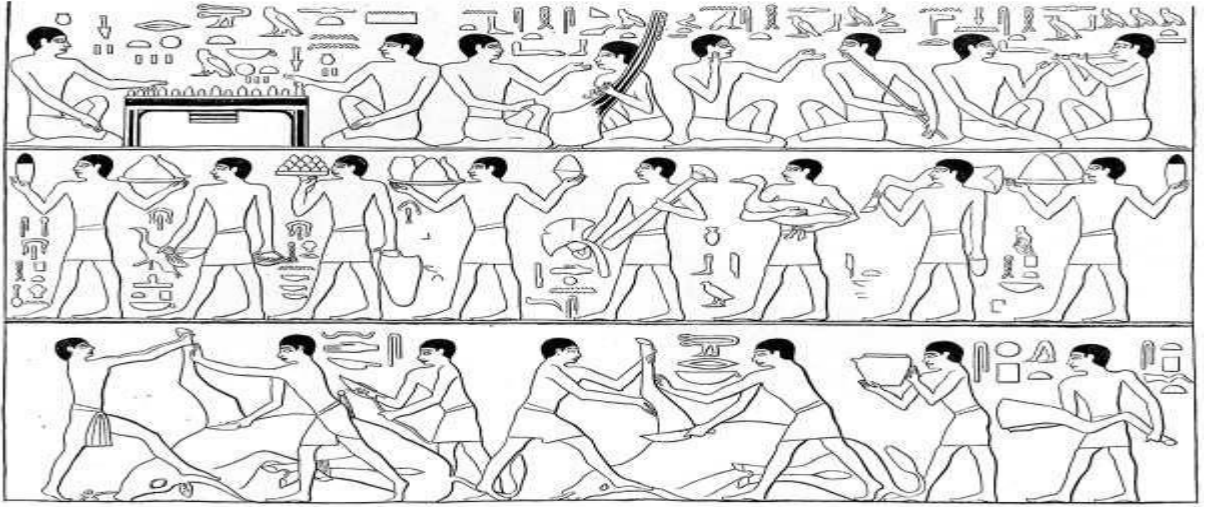
Okulda derslerin işleme tarzlarına bakıldığı zaman öğrencilerin ders kitapçıkları olduğu görülmektedir. Dersler sınıf halinde işlenmiş, öğrenciler bağdaş kurarak ya da dizleri üzerine oturarak dinlemiştir. Ders çalışma esnasında öğrencilerin sessiz olunması gerektiği anlaşılmaktadır. Derslerin yapısı incelendiğinde sadece alfabenin öğretilmediği; bunun yanı sıra matematik gibi bazı derslerin verildiği de görülmektedir. Ayrıca evde yapılması için ödevler verildiği de fark edilmektedir. Bunlar sonradan kontrole tabi tutulmuş ve üzerinde düzeltmeler de gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanı sıra cezalandırma da Antik Mısır eğitiminin bir parçası olmuştur. Yazılı kaynaklara göre bunun için dayak tercih edilmiştir. Öğrencinin dayak yediğinde dinlemesi gerektiği, bunun da eğitimin bir parçası olduğunu düşündürmektedir. Ancak öğrencilerin soru sorması yasak değildir. Zira yazılı metinlerde tavsiye almaları gerektiği de belirtilmektedir. Okul dönemine bakıldığında ise günümüze oranlar biraz farklı olduğu görülmektedir. Zira bugün ilkokul yaşı ortalama 6 iken, Antik Mısır'da 4-5 yaşlarında okula gidildiği anlaşılmaktadır. İkinci seviye ise 16 yaşlarına kadar devam etmektedir. Günümüzde lise eğitimi 18'de sonlandığı düşünüldüğünde durum fark edilmektedir. Deir el-Medina köyünde bulunan okul, kurumların değişik büyüklüklerdeki yerleşim yerlerinde olabildiğini göstermektedir.

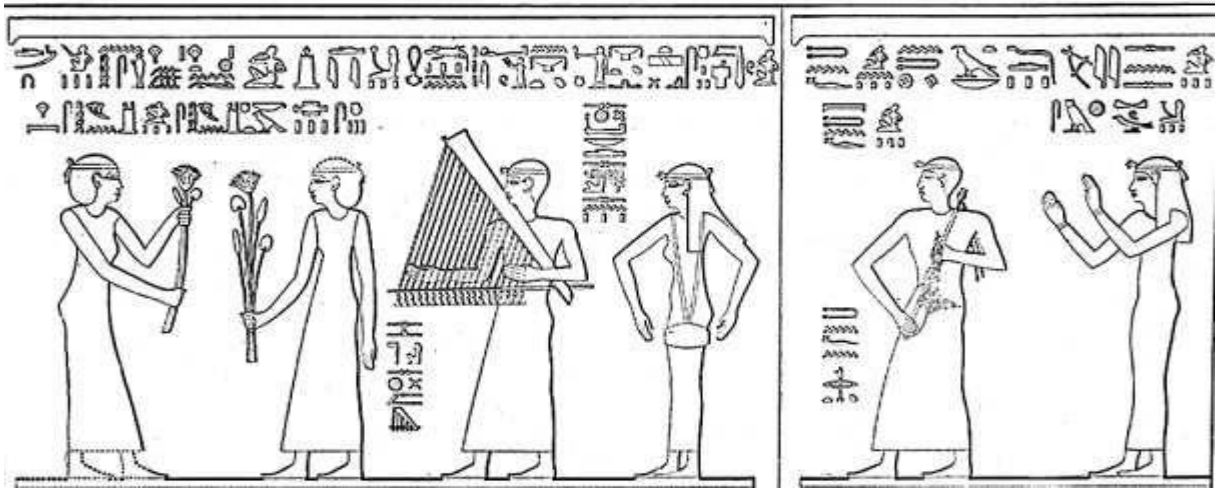
Antik Mısır kaynakları aynı zamanda kadınların da yazı bildiğini anlamamıza olanak tanımaktadır. Dolayısıyla eğitim sadece erkekler ile sınırlı olmamış, kızlara da bu hak verilmiştir. Ancak okullara giden çocuklar arasında bu dağılımın nasıl olduğu bilinmemektedir. Bunun dışında Antik Mısır'da müzisyenler, bundan daha farklı bir eğitime tabi tutulmuştur. Elimizde olan bilgiler teorik şekilde değil, uygulanmalı olarak bunların işlendiğini göstermektedir. Ancak buna eşlik eden teorik bilgilerin varlığı da kabul edilebilir. Ayrıca şarkıcıların eğitimi için de özel okullar, özel öğretmenler bulunmuştur. Bu durum Antik Mısır'da müziğin önemini de bize göstermektedir. Özellikle kızlara bu yönde eğitim verildiği bilinmektedir. Lakin kabartmalar, erkek şarkıcıları göstermesi bakımından da değerlidir.

Son olarak Antik Mısır'da evde verilen eğitim incelendiğinde, iki ayrı koldan ilerlediği anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi Maat'ın, yani ahlak, din, etik ilkeler, gibi daha çok felsefi konular üzerine olmuştur. Bu bakımdan çocukların düşünce dünyasını geliştirmek, ona bunları öğretmek hedeflenmiştir. İkincisi ise dünyevi bilimlerdir. Bu kapsamda mesleki bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca evde bilen varsa, bu ölçüde okuma-yazma, matematik gibi bilgiler de yine verilmiştir. Tüm bu veriler, Antik Mısır'da eğitimin önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

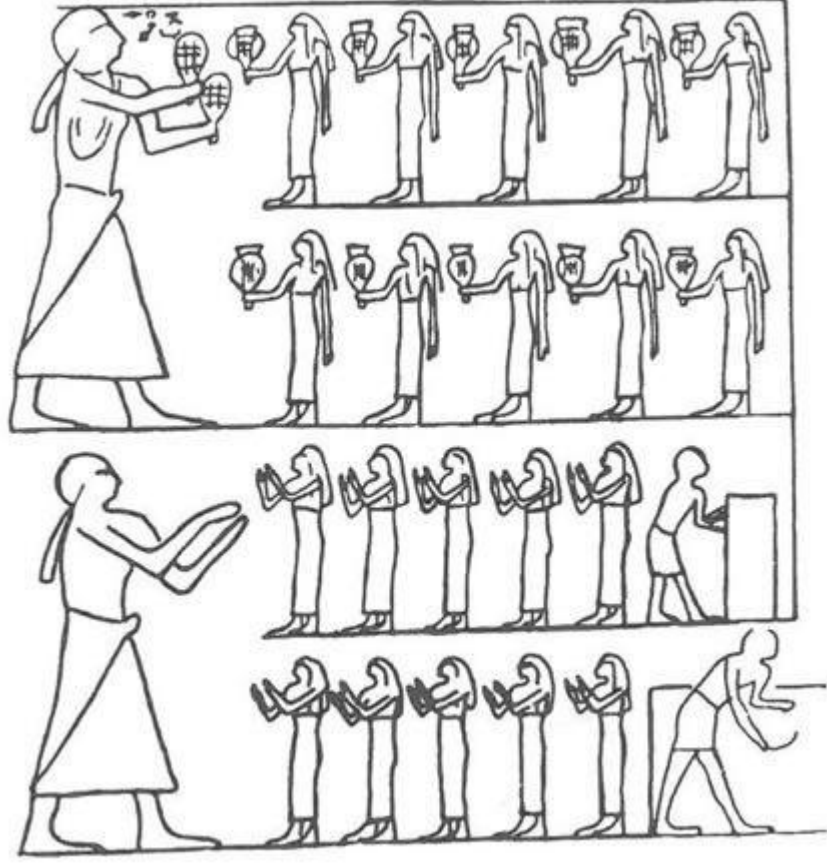
EKLER

Şekil 1. Nikauhor Mezari, Saqqara. (Sibylle Emerit, "Music and Musicians", UCLA Encyclopedia of Egyptology,)

Şekil 2. Medamud Tapınağı. (Sibylle Emerit, "Music and Musicians", UCLA Encyclopedia of Egyptology,)

Şekil 3. *Sistrum çalma ve el çırpma dersleri. Khesuwer'in Mezarı. (Lise Manniche, Music and Musicians in Ancient Egypt,)*

5. Kaynakça

- Altay, G. (2002). *Mezopotamya ve Eski Mısır bilim, teknoloji, toplumsal yapı ve kültür*. BÜKE.
- Berg, K.E., & Latin, R.W. (2008). *Essentials of research methods in health, physical education, exercise science and recreation* (3. baskı). Williams and Wilkins.
- Brewer, D. J., & Teeter, E. (2011). *Mısır ve Mısırlılar*. Arkadaş.
- Brunner, H. (1957). *Altägyptische erziehung*. Otto Harrasowitz.
- Dawson, W. R. (1925). Education in ancient Egypt. *Science progress in the twentieth century (1919-1933)*, 20(77), 109-119.
- Emerit, S. (2013). Music and musicians. *UCLA encyclopedia of egyptology*. 1-16.
- Fahim, T., & Zoair, N. (2016). Education in ancient Egypt till the end of the graeco-roman period: some evidences for quality. *Journal of association of Arab universities for tourism and hospitality*, 13(3), 1-16.
- Feucht, E. (1995). *Das kind im alten ägypten: die stellung des kindes in der familie und gesellschaft nach altägyptischen teten und darsellungen*. Frankfurt.
- Hornung, E. (2017). *Mısır tarihi*. Kabalcı.
- Janssen, R. M. (2007). *Growing up and getting old in ancient Egypt*. Golden House.
- Leedy, P.D., & Ormrod, J.E. (2005). *Practical research: planning and design* (8. baskı). Pearson/Merrill/Prentice Hall.
- Lichtheim, M. (1973). *Ancient egyptian literature: a book of readings v. 1: the old and middle kingdom*. University of California.
- Manniche, L. (1991). *Music and musicians in ancient egypt*. British Museum Press.
- Neuendorf, K.A. (2002). *The content analysis guidebook*. Sage.
- Strouhal, E., & Forman, W. (1992). *Life of the ancient Egyptians*. University of Oklohoma Press.
- Szpakowska, K. (2008). *Daily life in ancient Egypt*. Blackwell Publishing.
- Porter, B. T., & Moss, R. (1974). *Topographical bibliography of ancient egyptian hieroglyphic texts, reliefs, and paintings iii, i: memphis: abu rawash to abusir*. Griffith Institute.
- Roehrig, C. H. (2005). Senenmut, royal tutor to princess nefrure. C. H. Roehrig (Eds), *hathepsut: from queen to phaorah* (pp. 112-116). Yale University Press.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.
- Wente, E. (1990). *Letters from ancient Egypt*. SBL Writing From the Ancient World Series.
- Williams, R. J. (1972). Scribal training in ancient Egypt. *Journal of the American Oriental Society*. 92(4), 214-221.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Seçkin.
- Zinn, K. (2013). Education, pharaonic egypt. Roger S. Ragnall, Kai Brodersen, Craige B. Champion, Andrew Erskine & Sabine R. Huebner (Eds.). In *The encyclopedia of ancient history* (pp. 2318-2323). Blackwell.